

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

De noodzaak van godsdienst- vrijheid en het nut van godsdienstkritiek

Openbare briefwisseling tussen Paul Cliteur & Mirjam Sterk

door *Paul Cliteur & Mirjam Sterk*

Cliteur is hoogleraar Encyclopedie van de rechtswetenschap aan de Universiteit Leiden. Recent publiceerde hij *The secular outlook* en *Het monotheïstisch dilemma*. Sterk is Tweede Kamerlid voor het CDA en vicefractievoorzitter.

Volgens Paul Cliteur is de vrijheid van godsdienst toe aan herwaardering. In een pluriforme samenleving is het onverstandig om religieuze overtuigingen strafrechtelijke privileges te verlenen tegen belediging en discriminatie. Behalve dat dit niet-religieuze overtuigingen achterstelt, werkt het ook belemmerend voor godsdienstkritiek. Mirjam Sterk is het hier niet mee eens en bestrijdt dat religieekritiek wordt gecriminaliseerd. Zij wijst er bovendien op dat religie wezenlijk onderdeel uitmaakt van de menselijke natuur en juist daarom bescherming verdient.

Beste Mirjam,

Het is alweer een tijdje geleden dat we elkaar hebben gesproken. De laatste keer was in Belfast, in oktober 2010, op een conferentie waar in zekere zin het onderwerp centraal stond dat ons ook in Nederland bezighoudt. Hoe kunnen mensen met verschillende levensbeschouwelijke en religieuze standpunten toch min of meer harmonieus samenleven? Maar om ons niet te verliezen in grootse wijsgerige bespiegelingen is ons door *Christen Democratische Verkenningen* een duidelijke vraag voorgelegd, die het uitgangspunt kan zijn van onze correspondentie voor het themanummer over

gelijkheid. De vraag luidt als volgt: of de vrijheid van godsdienst gelovigen al dan niet bevoorrecht? En als die vraag met 'ja' beantwoord zou moeten worden, zou dat dan moeten worden gecorrigeerd vanuit het oogpunt van gelijkheid voor de wet?

Nu hebben wij een hoop overtuigingen gemeenschappelijk, denk ik. Onder andere de overtuiging dat elke burger gelijk moet worden behandeld voor de wet. Als die gelijkheid voor de wet dus de kans loopt schade te ondervinden door de vrijheid van godsdienst, dan zou dat moeten worden 'gecorrigeerd'. Dat 'corrigeren' kan jij doen, als deel van de wetgevende macht, en ik niet. Maar ik kan misschien wel een paar overwegingen aandragen waar naar mijn idee een probleem ligt op dit terrein. Dat ga ik nu doen aan de hand van één actueel voorbeeld, namelijk de artikelen 137c en d van het Wetboek van Strafrecht. Het zijn artikelen die elke Nederlander tegenwoordig kent door het Wilders-proces, namelijk de zogenaamde groepsbelediging (137c) en het aanzetten tot haat en discriminatie (137d, tegenwoordig vaak aangeduid als het 'haatzaai-artikel', iets wat natuurlijk niet helemaal juist is, want dat is te weinig precies – maar dit terzijde).

De structuur van die twee artikelen is min of meer identiek. Er wordt aangegeven dat iets niet mag gebeuren: je mag groepen mensen niet beledigen, en je mag ook niet aanzetten tot discriminatie tegen die groep. Maar dan worden vervolgens groepen speciaal genoemd, en daarover gaan mijn bezwaren. Er wordt in beide artikelen aangegeven dat je je niet beledigend mag uitlaten jegens mensen wegens hun: ras; godsdienst of levensovertuiging; hetero- of homoseksuele gerichtheid; en lichamelijke, psychische of geestelijke handicap. Nu zou mijn vraag zijn: is dat tweede punt niet een groot probleem? Ik bedoel: een groep mensen speciaal gaan beschermen tegen belediging wegens hun godsdienst of levensbeschouwing?

Laten we de consequenties eens doordenken. Het betekent dat je liberalen mag beledigen in hun liberale overtuiging. Socialisten in hun socialistische overtuiging. Schopenhauerianen in hun liefde voor de grote filosoof Schopenhauer. Wagnerianen vanwege hun muzikale voorkeur. Maar je mag een groep katholieken niet beledigen in hun katholieke overtuiging, evenmin als een groep humanisten in hun humanistische overtuiging. En omdat humanisten doorgaans geen procedures aanspannen wanneer zij zich beledigd achten in hun humanistische overtuiging, zijn het vooral religieus gelovigen die ' profiteren ' van dit artikel. Zij kunnen als het ware hun religieuze symbolen en iconen van een soort wettelijke bescherming voorzien die aan gewone overtuigingen onthouden wordt. Schopenhauer kan vrij worden bekritiseerd, maar Jezus, Mohammed of Boeddha niet, want dat zijn religieuze iconen, en dan kan je voor het gerecht worden gedaagd omdat je de mensen hebt beledigd die geloven in die Jezus, Mohammed en Boeddha.

Nu zou je kunnen zeggen: is dat nou zo erg, want waarom zou je groepen mensen – welke dan ook – gaan beledigen? Het antwoord op die vraag is volgens mij dat we op het ogenblik worden geteisterd door een opkomend fundamentalisme. Er is fundamentalistisch jodendom, een fundamentalistisch christendom en er is een fundamentalistische islam. En de enige manier om daarvan af te komen is deze vormen van fundamentalisme vrij te kunnen bekritisieren. Helaas maken die artikelen 137c en d Sr dat erg moeilijk, althans een criticus moet zo op zijn woorden passen dat de lust tot kritisieren hem al snel vergaat. En daarvan is dan weer feitelijk het gevolg (ongetwijfeld onbedoeld door de wetgever, maar toch!) dat fundamentalistisch geloof zich gemakkelijker over de wereld kan verspreiden, omdat het niet goed kan worden tegengesproken.

Nu zal je misschien zeggen dat ik een beetje overdrijf en daar heb je ook wel een beetje gelijk in. Je kan zeggen: de rechter let er heus wel op dat serieuze godsdienstkritiek niet wordt uitgesloten en dat alleen het gewelddadig getier van populistische demagogen wordt gecriminaliseerd. Maar ja, is dat wel zo? Die tegenwerping getuigt van een wel erg groot vertrouwen in de rechterlijke macht. We weten sinds dat proces-Wilders toch ook dat in de rechterlijke macht mensen als professor Schalken werkzaam zijn, mensen die toch eerder gemankeerde columnisten zijn; mensen die hun eigen opinies niet zo goed weten te scheiden van hun juridische werkzaamheden. Ik vind daarom dat we streng moeten zijn. Er is geen enkele

Er is geen enkele reden een religieuze overtuiging een speciale wettelijke bescherming te verlenen boven een niet-religieuze overtuiging

reden een religieuze overtuiging een soort speciale wettelijke bescherming te verlenen boven een niet-religieuze overtuiging. Die artikelen 137c en d Sr moeten dus in hun huidige redactie op de schop. Ik ben voor het handhaven van een bescherming van groepen mensen op basis van hun huidskleur, hun

seksse of hun lichamelijke of geestelijke handicap, maar ik vind dat het beschermen van mensen op basis van hun religieus geloof echt niet kan. Hier wordt de gelijkheid voor de wet geschonden.

Gelovige mensen zouden dit toch ook eigenlijk niet moeten willen! Het is net alsof zij daarmee ook worden gezien als zielige mensen met een soort van geestelijke handicap die door de wetgever en rechter moeten worden beschermd. Maar het belangrijkste argument voor het verwijderen van die artikelen in de huidige vorm vind ik eerlijk gezegd dat we de mogelijkheid van godsdienstkritiek moeten herstellen. Met name in een tijd van opkomend religieus fundamentalisme is dat van belang.

Wat denk jij? Als liberalen met een voorstel zouden komen tot het decriminaliseren van de religiekritiek, dan zullen ze al snel van religiofobie worden beschuldigd, maar dat zullen ze met jou niet snel doen. *Noblesse oblige* – jij zou deze misstand aan de kaak kunnen stellen.

Met hartelijke groet,
Paul Cliteur

Beste Paul,

Ja, inderdaad, onze ontmoeting vond plaats in een omgeving waar een vraagstuk speelt dat inmiddels een rode draad lijkt te vormen in onze ontmoetingen: wat is de waarde van religie voor de samenleving? Belfast is immers de plaats waar de historie belast is met conflicten in naam van religie. Ik realiseer me terdege dat wij daar verschillend naar zullen kijken.

Dank daarom voor je scherpe aanzet. Ik had overigens niet anders van je verwacht. Al eerder heb ik – samen met Jan Schinkelshoek – met jou in het dagblad *Trouw* de degen gekruist rond religie. Toen ging het over een ‘religieusneutraal Nederlands staatsburgerschap’. Iets waar jij voor was en wij niet, beide met argumenten omkleed. Eigenlijk ligt de discussie van vandaag in diezelfde lijn.

De aan ons gestelde vraag of de vrijheid van godsdienst gelovigen wel of niet bevoorrecht, vertaal jij door naar de discussie rondom artikel 137c en d van het Wetboek van Strafrecht. Dit artikel zorgt er in jouw ogen voor dat godsdienstkritiek onmogelijk zou zijn. Het zou zelfs ‘gecriminaliseerd’ worden. Grote woorden. Ik daag je uit om een casus te noemen waarin dergelijke godsdienstkritiek door de rechter met een beroep op dit artikel is veroordeeld.

Artikel 137c is trouwens geen Nederlandse vinding. Het is een uitvoering van het internationaal verdrag van New York inzake de uitbanning van elke vorm van rassendiscriminatie (1966), waarin staat dat ‘elke vorm van discriminatie, van een groep mensen naar ras, godsdienst of levensovertuiging en seksuele geaardheid, strafbaar wordt gesteld’.

Ook in de Grondwet is nadrukkelijk de vrijheid van godsdienst benoemd, om de mensen te vrijwaren van overheidsbemoeienis – hoewel het onlangs door een liberaal politica ter discussie werd gesteld, omdat de andere grondrechten dit voldoende zouden borgen. Ik schat zo in dat jij het met haar eens was. Dat vind ik toch altijd het bijzondere, dat juist liberalen, die zo graag zelf willen bepalen wat ze willen nastreven in het leven, zo weinig begrip hebben voor mensen die dat op een radicaal andere ma-

nier ook doen. Is de kern van vrijheid niet juist dat je deze ook gunt aan anderen, ongeacht hun denkbeelden?

Waarom ben ik van mening dat een religieuze overtuiging een andere wettelijke bescherming verdient dan een niet-religieuze? Liberale democratieën als Nederland hebben als belangrijke basis individuele vrijheid en een particuliere invloedssfeer die losstaat van overheidsinmenging, met een beperkte rol voor de overheid. Verder is het een maatschappelijke werkelijkheid dat mensen geloven. Die werkelijkheid moet constitutioneel worden vertaald. Uit het geloof vloeit een ethisch handelen voort. Het geloof raakt dus ook de publieke sfeer. Omdat geloof zo'n beslissende invloed heeft op een persoon zou het ook van weinig realisme getuigen het buiten de publieke sfeer te willen houden. Daar komt bij dat sinds 1983 niet-godsdienstige levensovertuigingen gelijkgesteld zijn aan godsdienstige levensovertuigingen. Een verbod zou dus een nogal nihilistische samenleving opleveren.

Nu wordt wel gesteld dat godsdienstvrijheid onder vrijheid van meningsuiting kan worden gevoegd. Maar de vrijheid van meningsuiting impliceert niet dat men een uitzondering krijgt op een wettelijke verplichting; je krijgt alleen het recht om je erover uit te spreken. Voor godsdienstvrijheid geldt wel dat je een uitzondering krijgt. Denk aan de uitzondering voor inenting en het ritueel slachten. Daaruit vloeit mijns inziens ook de relevantie van artikel 137c en d Sr voort. Wist je trouwens dat artikel 137c Sr tevens de basis biedt voor de strafbaarstelling van het dragen van het hakenkruis (HR 21 februari 1995, *NJ* 1995, 452) en het strafbaar stellen van de ontkenning van de Holocaust? Kortom, het is een onmisbaar artikel.

Jij stelt dat beledigende uitingen richting mensen met een godsdienst of levensovertuiging geen speciale bescherming nodig hebben. Jij stelt godsdienst op één lijn met een muzikale voorliefde voor Wagner. Dat zegt iets over de manier waarop jij naar religie kijkt. Kun je daar eens op ingaan?

Maar eigenlijk ga je nog verder: je stelt dat het eigenlijk nodig is deze groepen te beledigen, want dat is de enige manier om ervan af te komen nu we worden 'geteisterd door een opkomend fundamentalisme'. Maar 'de lust tot kritiseren' zou iedere criticus juist door deze artikelen vergaan. Zij zijn er zelfs schuldig aan dat 'het fundamentalistisch geloof zich gemakkelijker over de wereld kan verspreiden'! Wat een macht voor deze wetsregel! Maar ook: wat een angst en welk een gebrekkig vertrouwen in onze rechtsstaat spreekt hieruit. Waar komt dat vandaan? Toch niet vanwege één blunderende rechter? Ik zou de vraag daarom willen omdraaien: is afschaffing van deze artikelen nodig om kritiek te hebben op fundamentalistisch geloof?

Wat bedoel je trouwens met je stelling dat we worden geteisterd door een opkomend fundamentalisme? Wat is eigenlijk de definitie van dat fundamentalisme? Mensen die tweemaal per zondag naar de kerk gaan op

de Veluwe? Moslima's die ervoor kiezen een hoofddoek te dragen? sgr-jongeren die zich druk maakten omdat Madonna tijdens haar tour aan een kruis hing? Of bedoel je de terreur die plaatsvindt vanuit islamistische groeperingen? Maar heet dat niet gewoon terrorisme? En heeft dat niet een geduchte concurrent in het dierenextremisme, waarin geweld een geëigend middel lijkt?

Is er voor jou een verschil tussen fundamentalistisch denken en extremisme waarbij geweld niet geschuwd wordt? Hoe oneens ik het ook kan zijn met sommige fundamentalisten: zij hebben ook het recht te geloven wat ze willen. Maar waar tot geweld wordt opgeroepen, ook uit naam van godsdienst, staat de beperking van de wet. Daarom is in 1983 ook door de regering bij de bespreking van de beperkingsclausule rond artikel 6 lid 2 van de Grondwet (vrijheid van godsdienst) gezegd dat de beperkingsbevoegdheid niet kan worden gemist. 'Het grondwetsartikel inzake belijdenisvrijheid moet er geen twijfel over laten bestaan dat de wetgever bevoegd is bepaalde gedragingen, die in de vorm van godsdienstig of levensbeschouwelijk belijden voorkomen, strafbaar te stellen.'

Terug naar de omkering van de vraag. Ik zie niet in waarom je – en daarin word ik gesteund door jurisprudentie – geen kritiek zou mogen hebben op fundamentalistische vormen van religie vanwege artikel 137c en d Sr. Ik verwijs daarmee bijvoorbeeld naar de uitspraken die Ayaan Hirsi Ali deed in een interview met *Trouw*. Zij omschreef de islam als 'een naar sommige maatstaven gemeten achterlijke godsdienst'. Zij noemde de profeet Mohammed 'pervers' gezien zijn huwelijk met de minderjarige Aïsja, en een 'tiran'. Een scherpe vorm van religiekritiek. Het leidde tot verscheidene aangiftes, maar het om zag af van strafvervolgning.

Jouw stelling dat religiekritiek, gericht op de bestrijding van een fundamentalistische vorm van religie, onmogelijk wordt gemaakt door deze strafrechtsartikelen, is dus onjuist. Religiekritiek is niet gecriminaliseerd.

De democratische rechtsstaat is er niet vanwege de rechten van de meerderheid, maar juist ook om de minderheid te beschermen

Wellicht wel door bepaalde maatschappelijke groeperingen, maar niet door de rechtspraak. Ik voel dan ook geen enkele drang om hier als medewetgever iets aan te veranderen.

Volgens mij draait het om iets anders, namelijk tolerantie. Ben je bereid te accepteren dat wat voor jou

wellicht niet geldt als waarheid, het voor anderen wel is? Ook als dat betekent dat daarbij handelingen en gedragingen plaatsvinden waarin jij je niet kunt herkennen of die je misschien wel verwerpelijk vindt? Dat, beste Paul,

is de kern van de democratische rechtsstaat; hij is er niet vanwege de rechten van de meerderheid, maar juist ook om de minderheid te beschermen. Die minderheid vraagt borging in een artikel als 137c en d Sr. Het is immers ook hun democratie. Dat heeft niets met zieligheid te maken.

Met vriendelijke groet,
Mirjam Sterk

Beste Mirjam,

Dank voor je antwoord. Een mooie brief waarin vele interessante punten worden aangesneden, maar eerlijk gezegd is het punt waarom het gaat een beetje stiefmoederlijk bedeed. Dat hoofdpunt is: de beantwoording van de vraag of de vrijheid van godsdienst gelovigen al dan niet bevoorrecht, iets wat zou moeten worden gecorrigeerd vanuit het oogpunt van gelijkheid voor de wet.

Ik pleit *niet* voor afschaffing van de vrijheid van godsdienst (art. 6 Grondwet). Ik kan wel uitleggen waarom, maar – hoe verleidelijk ook – dat ga ik niet doen, want dat leidt ons af van de hoofdvraag. Ik wil alleen die ongelijke behandeling van gelovigen en niet-gelovigen aan de orde stellen. En dat bij een lid van de Staten-Generaal, onderdeel van de wetgevende macht, en dus iemand die ‘er iets aan kan doen’. Waarop ik voorlopig nog even blijf hopen.

Ik beperk mij even tot artikel 137c van het Wetboek van Strafrecht. Wat staat daar nu eigenlijk? Dat je groepen mensen niet mag beledigen. Goed, dat begrijp ik. Maar dan worden speciale categorieën mensen benoemd die *in het bijzonder* niet beledigd mogen worden van onze wetgever. Dat is allereerst de groep mensen die tot een bepaald ‘ras’ behoren. Ik begrijp dat. Ik heb er geen moeite mee dat je mensen niet mag beledigen vanwege de tint van hun huid (om ‘ras’ maar even daartoe te beperken).

Waarom is dat zo? Omdat het geen zin heeft. Die persoon kan er niets aan doen dat hij een donkere tint heeft en niet blank is. Het is werkelijk *nodeloos* grievend daar een punt van te maken. Je kan iemand niet verwijten dat hij in een bepaald deel van de wereld is geboren (en niet in een ander deel).

Dan seksuele geaardheid. Dit punt is natuurlijk meer omstreden, maar een consensus heeft zich gevormd dat homoseksualiteit geen keuze is. Natuurlijk, je kunt ervoor kiezen om je seksuele voorkeur niet kenbaar te maken. Maar mag je dat van iemand verwachten? A.L. Rowse schetst ons in *Homosexuals in history. A study of ambivalence in society, literature and the arts* (1977) een hele parade van gevallen waarin die geaardheid moest worden verborgen, onderdrukt, ‘behandeld’, enfin, mijn punt is duidelijk. Zou voor seksuele geaardheid niet hetzelfde moeten gelden als voor een religie,

namelijk: als je een religieuze voorkeur *hebt*, dan mag je die ook *kenbaar maken*? Dat wordt door de vrijheid van godsdienst (terecht) beschermd.

De derde groep die speciaal wordt beschermd tegen belediging is de groep lichamelijk en geestelijk gehandicapten. Hiervoor geldt hetzelfde als voor de eerste twee categorieën. Je hebt die eigenschap nu eenmaal. Liever zou je die niet hebben, maar het ligt niet in je vermogen het te veranderen. Getreiter daarmee (en beledigen is een vorm van treiteren) heeft geen zin. Het is grievend. Het vergroot (nodeloos) de hoeveelheid lijden in deze wereld.

Nu komt dan de vierde categorie, die onze wetgever om de een of andere reden met de vorige drie categorieën op één lijn heeft geplaatst: religie en levensbeschouwing. Hoort 'godsdienst' of 'levensbeschouwing' in dat rijtje thuis?

Laat ik beginnen met mijzelf, een humanist tenslotte. Ik word (ik weet niet hoeveel humanisten zich daarvan bewust zijn, maar ik wel) speciaal beschermd in de Nederlandse rechtsorde op grond van het feit dat ik een 'levensbeschouwing' heb. Jij ook, Mirjam, want jij hebt een religie (daar ga ik even van uit). Wij worden dus beiden beschermd in de zin dat mensen zonder religie en levensbeschouwing vrijelijk beledigd kunnen worden op basis van artikel 137c Sr, maar wij niet. Wij zijn immers geen 'religieuze' en 'levensbeschouwingsloze' burgers. Wij niet. Wij worden tegen belediging beschermd omdat we onderdeel uitmaken van een groep 'religieuzen' (in jouw geval) en 'mensen met een levensbeschouwing' (in mijn geval). Als Erasmus kritisch wordt bejegend en ik kan een groepje 'klagers' op de been krijgen, dan vinden we mis-

schien een gewillig oor bij Tom Schalken (of zijn opvolger). Als de huidige paus te hard wordt aangepakt, kan een katholiek de kat de bel aanbinden.

Dat moeten wij toch niet willen? Waarom zou je een socialist wél mogen beledigen? Of een kapitalist? Of

een sympathisant van de astrologie? Of een darwinist? Maar een christen of een humanist niet?

Laten we dus een daad stellen, Mirjam, jij en ik. Laten we onze privileges ten opzichte van de religieuze en levensbeschouwingsloze burgers opgeven en onze religie en levensbeschouwing tot vrij te bekritisieren gedachtenstelsels in de publieke sfeer inbrengen. Religie en levensbeschouwing zijn tenslotte geen ras, geen seksuele eigenaardigheid en geen handicap.

Met hartelijke groet,
Paul Cliteur

Laten we religie en levensbeschouwing tot vrij te bekritisieren gedachtenstelsels in de publieke sfeer inbrengen

Beste Paul,

De kunst van welsprekendheid kenmerkt zich door het gebruik van duidelijke voorbeelden. Maar je kunt ook doorschieten in karikaturen. Dat heb ik in mijn eerste brief al aan de orde gesteld; ik ben toch lichtelijk teleurgesteld dat je daar geen woord aan wijdt. Maar ik hoor natuurlijk niet graag dat ik je hoofdpunt stiefmoederlijk zou bedelen, daarom het volgende.

De kern van ons verschil van mening volgt uit onze visie op religie. Het is jammer dat je daar niet op ingaat, maar gelukkig neem je in je boeken in ieder geval geen blad voor je mond. Zo beweer je bijvoorbeeld dat ‘de godsdienstvrijheid tegenwoordig iets is wat de vooruitgang van de beschaving frustreert, en niet iets wat daaraan een bijdrage levert.’ In je boek *Tegen de decadentie* stel je dat ‘godsdienst een ervaringsdimensie [is], zoals psychedelische voorstellingen dat zijn. Waardevol en interessant voor het individu misschien, maar niet meer dan dat.’ Je zult begrijpen dat het voor mij dan ook lastig is de discussie die je voert als een waardevrije discussie te beschouwen, die jij slechts op redelijke gronden probeert te voeren.

In jouw ogen is religie een keuze en verdient het daarom minder bescherming dan bijvoorbeeld de in artikel 137 c en d Sr genoemde categorie ras. Ik zal niet beweren dat geloven en kiezen niets met elkaar te maken hebben, maar de vraag is toch of je religie antropologisch wel goed begrijpt. Kan religie of levensbeschouwing in algemene zin tot een keuze worden gereduceerd? De mens lijkt eerder oneindig religieus. Hij is geopend naar het eeuwige, want hij heeft een transcenderende natuur. Godsdienst of levensovertuiging is iets dat de mens in zijn hele bestaan raakt, omdat het fundamenteel deel uitmaakt van de menselijke natuur. Daarom is godsdienst ook meer dan een keuze, meer dan zomaar een mening en daarom is het ook beschermwaardig. Wat mij fascineert is dat jij als humanist in je boeken het religieuze – één van de meest wezenlijke kenmerken

van de mens – zo buiten de publieke orde plaatst.

Daarnaast vind ik dat je kritiek en belediging te makkelijk vereenzelvigd. Alsof er geen belediging los van kritiek zou kunnen bestaan of onnodig beledigende kritiek. Alsof de rechter dat onderscheid vervolgens niet weet te maken en alsof socialis-

Godsdienst is iets dat de mens in zijn hele bestaan raakt, omdat het fundamenteel deel uitmaakt van de menselijke natuur

ten dagelijks in hun diepste overtuigingen gekwetst worden. Ik heb je uitgedaagd daarvoor een casus aan te dragen. Daarbij gaf ik in mijn vorige brief ook aan dat artikel 137 c en d Sr de grond vormen voor de strafbaar-

stelling van het Hakenkruis en de ontkenning van de Holocaust. Daar ben je niet op ingegaan, maar ik ga ervan uit dat je dat je dan ook veroordeelt. Maar je bleef stil, waardoor mijn vragen er wel wat verweesd bij staan.

In jouw brief worden religie en levensbeschouwing uitgespeeld tegen politieke stromingen, zoals het socialisme en het liberalisme. Maar is dat wel terecht? In seculiere kringen leeft het idee dat deze politieke visies louter gebaseerd zijn op redelijke overwegingen. Religie daarentegen zou irrationeel zijn en daarmee ook de politieke beginselen van partijen die vanuit een christelijke levensvisie politiek bedrijven. Maar wie kan bewijzen dat de aannames van het socialisme, liberalisme of andere politieke stromingen wetenschappelijk of rationeel zijn? Uiteindelijk hangen die politieke overtuigingen ook samen met een levens- of wereldbeschouwing. Als er maar genoeg mensen in 'geloven', wordt het als waarheid beschouwd totdat het tegendeel bewezen is.

Er is dus in zekere zin sprake van een vloeiende overgang van levensovertuiging naar politieke overtuiging – altijd. Het is goed om die twee van elkaar te onderscheiden – dat doen wij in de christendemocratie ook – maar je kunt ze in de praktijk nooit exact van elkaar scheiden.

Beste Paul, je hebt mij gevraagd een daad te stellen. Dat wil ik wel. Ik kom op voor de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing door pal te blijven staan voor de bescherming van deze overtuigingen. Jij maakt je zorgen over liberalen en socialisten, die zich beledigd zouden kunnen voelen, maar dat hoeft helemaal niet als ik doe wat ik beloof. Voor zover namelijk de politieke overtuiging van liberalen en socialisten raakt aan hun levensovertuiging worden zij eveneens beschermd tegen onnodige belediging. Dat neemt natuurlijk niet weg dat die politieke overtuigingen geen vrij te bekritisieren gedachtestelsels zijn. Gelukkig niet. Maar dat dit ook geldt voor religie is inmiddels wel gebleken. Getuige de vrijspraak van Wilders mag een godsdienst ondanks artikel 137 c en d Sr zeer sterk bekritiseerd worden. Jouw angst dat een politieke gezindheid mag worden bekritiseerd in tegenstelling tot een godsdienstige overtuiging, of die nu fundamentalistisch is of niet, blijkt daarmee vooralsnog ongegrond.

Waar jij opkomt op voor liberalen en socialisten, en ik voor joden, christenen en moslims, hebben we dus een gemeenschappelijk doel.

Met vriendelijke groet,
Mirjam Sterk